

• مقدمه

رضوان‌مقام، آیت‌الله شهید سیدحسن مدرس (۱۳۱۶–۱۳۲۹ش)، از علما و رجال بزرگ تاریخ معاصر ایران است که جامع جهات دین و سیاست و جهاد و اجتهاد بود و تدریس علم دین را با اهتمام به اصلاح امور مسلمین، به‌نحوی پخته و مطلوب، یکجا جمع کرده بود. در علوم حوزوی، فقهیهی صاحب‌نظر بود که در حوزه‌های نجف و اصفهان، رحل اقامت افکند و با استفاده از محضر سی‌تن از اساتید برجسته زمان خویش، بالیده شد. فی‌المثل در ادبیات عرب، از میرزا عبدالعلی هرندی رحمه‌الله و در معقول از میرزا جهان‌گیرخان قشقایی و آخوند ملامحمد کاشی رحمه‌الله بهره وافر گرفت. در وادی فقه و اصول، از درس فقه‌ای قلّه‌پویی چون آیات عظام: میرزای شیرازی، آخوند خراسانی، سیدکاظم طباطبایی، سید محمدباقر درچه‌ای و سایر بزرگان رحمه‌الله بهره‌ها گرفت و به درجه اجتهاد نائل آمد. ضمناً از نظر نسب، از سادات طباطبایی زواره بود و با ۳۳ واسطه به امام حسن مجتبی نسب می‌رسانید. (برای اطلاع از حیات پربار شهید مدرس، رک: «شرح‌حال مدرس به‌قلم خود ایشان»، مندرج در: «قهرمان آزادی، ج ۱، اثر حسین مکی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۸، ص ۵۲ – ۴۹) ایشان در پرورش طلاب و شاگردان گران‌مایه چنان مهارت داشت که وقتی بر کرسی تدریس می‌نشست، قدرت بیان و اشراف علمی خود را به منصفه ظهور می‌رساند و به‌جهت همین چیرگی در تدریس بود که به «مدرس» مشهور گشت. بعدها آخوند خراسانی رحمه‌الله، ایشان را – در کنار آیت‌الله سیدابوالحسن اصفهانی، امام‌جمعه خوئی و…رحمه‌الله – به‌عنوان یکی از فقیهان تراز اول، به مجلس شورا معرفی کرد تا طبق اصل دوم متّم قانون اساسی مشروطه، در مجلس حضور یابد و بر تصویب قوانین آن نظارت کند؛ زیرا مدرس، «فقهات» و «توانمندی سیاسی» را در خود جمع کرده بود و در عین سیاست‌ورزی عالمانه، شناختی فقیهانه از اسلام داشت.

او به‌راستی، «فرزند حوزه» و «افتخار مجلس» بود و هدفی جز عزّت، عظمت، استقلال و آزادی ایران اسلامی نداشت. در مجلس دوم مشروطه، به‌عنوان عضوی از هیأت تراز اول فقها وارد خانه ملت شد و از اسلامیت قوانین مرزبانی کرد؛ ولی وقتی دریافت که در مجلس سوم، زمینه برای نظارت فراهم نیست، از پای نایستاد و این بار از مردم رأی اعتماد گرفت و با حمایت آرای عمومی پایتخت وارد مجلس شد و تا مجلس ششم، جمعاً ۹ سال در سنگر مجلس استقرار یافت و با اقتدار از حقوق ملت ایران دفاع کرد. (دوره‌های مجلس، در ابتدا دو ساله بود). پیکار شجاعانه شهید مدرس با استعمار و استبداد، بر انگلیسی‌ها و رضاخان، سخت گران آمد. مجلس ششم در حالی به پایان آمد که قدرت رضاخان فروزی یافته بود؛ از این رو، دیگر نگذاشت که مدرّس به مجلس راه یابد. مدرس کاندیدا شد؛ ولی با تقلب گسترده‌ای که رضاخان بر ضد ایشان انجام داد، آرای ایشان از بین رفت. این چنین بود که همان سال ایشان را به تبعید فرستادند و نهایتاً این مرد بزرگ را به سال ۱۳۱۶ش در کاشمر مسموم کردند و سپس عمامه سیّد را به دور گردش انداختند و بدین وسیله ایشان را به شهادت رسانیدند. (رک: «مدرس شهید؛ نایغ ملی ایران، اثر علی مدرسی، اصفهان، بنیاد فرهنگی و انتشاراتی بدر، ۱۳۵۸، ص ۳۷۲ – ۳۴۴)

ما در تاریخ حوزه‌های علمیه، الگویی موفق، زمان‌شناس، دیانت‌خواه و مردم‌دوست در اختیار داریم که از مؤثرترین روحانیون، در پارلمان و نهاد قانون‌گذاری تاریخ ایران، به‌شمار می‌رود و تجربیات ایشان، سرمایه‌ای عظیم برای نمایندگان ملت است: «آیت‌الله سیدحسن مدرس:» بنابراین با تلقیق دغدغه‌های این عالم بزرگوار، می‌توانیم آسیب‌های راه‌یافته در مجلس را هم در عرصه نظری و هم جنبه عملی ریشه‌یابی کنیم و امروز نیز به‌عنوان الگو مورد توجه قرار دهیم.

• **شهید مدرس؛ محور آسیب‌شناسی‌والگوسازی برای مجلس ادوار تاریخی مجلس تا به امروز**
حدود ۱۱۸ سال از صدور فرمان مشروطیت و تأسیس مجلس شورای ملی می‌گذرد و در این دوران پرفراز و نشیب، حوادث نفس‌گیر و تاریخ‌سازی بر خانه ملت گذشته است. این نهاد، برای نخستین بار، در سال ۱۲۸۵ خورشیدی با فرمان مظفرالدین‌شاه، تأسیس شد. در زمان حاکمیت قاجار، اولین تا پنجمین دوره مجلس سپری گشت و نهایتاً در سال ۱۳۰۴، زمینه برای انقراض قاجاریه و سلطه رضاخان فراهم آمد. در طول حاکمیت رژیم پهلوی، ۲۴ دوره از ادوار مجلس، امتداد یافت تا اینکه با ظهور انقلاب اسلامی، از «مجلس شورای ملی» به «مجلس شورای اسلامی» مبدّل گشت. مجلس در نظام جمهوری اسلامی، اینک در دوازدهمین دوره خود قرار دارد؛ اما به‌راستی آیا زمان آن فرا نرسیده که ادوار گذشته مجلس کشورمان را یک آسیب‌شناسی تاریخی کنیم؟ و از الگوی شهید مدرّس برای آسیب‌شناسی اجتماعی– سیاسی بهره بگیریم؟ حوزه با این کار، می‌تواند به ارتقای کارایی مجلس مدد رساند و یک معیارسازی و الگوسازی مهم از تاریخ خود، ارائه دهد.

توجه داشته باشیم که مجلس شورای اسلامی، از جهت جایگاه

قانون‌گذاری، ستون فقرات کشور است و در رأس امور قرار دارد؛

زیرا قوای مجریه و قضائیه حول محور قانون حرکت می‌کنند و از

این منظر، بایستی از قوه مقننه، یعنی «مجلس» تبعیت کنند. این

مجلس است که بر اساس اصل ۵۸ قانون اساسی، نهاد قانون‌گذار

کشور به‌شمار می‌رود وظیفه سنگینی را به دوش می‌کشد. اگر علامه

طباطباییرحمه‌الله در تفسیر المیزان، ضرورت وجود نظم و قانون در

جامعه را بر اساس طبع استخدام‌گر انسان تبیین کرده، طبق همین

حساسیت است.

• امتیازات شایسته شهید مدرس

برخی از ویژگی‌ها و امتیازات شهید مدرس که می‌تواند سرمشقی برای نمایندگان ملت باشد، عبارت‌اند از:

- درايت و هوشمندی؛
- رجال‌شناسی و جریان‌شناسی؛
- زمان‌شناسی و درک مقتضیات زمان؛
- سلامت نفس و پرهیز از رشوه‌گیری و رانت‌خواری؛
- دانش دشمن‌شناسی و برخورد حکیمانه با تهدیدها؛
- شجاعت و رشادت در برابر ظلم و استبداد؛
- بیان شیوا و منطق قوی در تبیین مسائل؛
- مردم‌دوستی و دلسوزی نسبت به جامعه؛
- عزت‌مداری ملی و مقابله با هرگونه تحقیرشدگی؛
- پای‌بندی به استقلال مجلس و نمایندگان؛
- قناعت، تجمل‌گریزی و ساده‌زیستی در زندگی شخصی و کاری؛
- دغدغه‌مندی نسبت به تهاجم فرهنگی و آینده ایران.

در ادامه، به بررسی چند نمونه از این محورها می‌پردازیم:

آیت‌الله سید حسن مدرّسرحمة‌الله‌علیه

فرزند حوزه و افتخار مجلس

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدصادق ابوالحسنی (استاد حوزه و تاریخ‌پژوه)

در سال‌روز شهادت آیت‌الله سیدحسن مدرس در دهم آذرماه ۱۳۱۶، یاد و نام این شهید بزرگوار که به دست مزدوران رضاخان به شهادت رسید، گرمی داشته می‌شود. شهید مدرس با اندیشه‌های سیاسی و دینی خود در برابر استبداد داخلی ایستاد و الگویی ماندگار برای آزادگان و مسلمانان، به‌ویژه در عرصه سیاست خارجی و نمایندگی مردم شد. او در مبارزات سیاسی فعال بود و پس از پیروزی مشروطه به‌عنوان نماینده مجلس به فعالیت پرداخت. این مقاله که به‌قلم استاد محمدصادق ابوالحسنی نگاشته شده، به ویژگی‌ها و امتیازات شهید مدرس رحمه‌الله پرداخته و یادآوری می‌کند که این ویژگی‌ها، همچنان راهنمای سیاستمداران و مسئولان تا به امروز است.

۱. درايت و هوشمندی

شهید آیت‌الله سیدحسن مدرس رحمه‌الله، شخصیتی

هوشمند و با‌درايت در تاریخ ایران و روحانیت شیعه، با

تجربه‌های اجرایی خود و به‌ویژه نایب‌رئیس‌ی انجمن ولایتی

اصفهان، نمونه‌ای برجسته از نمایندگی بود. او باهوش و

زیرکی از سه تور خطناک جان سالم به در برد؛ از جمله

در یکی از توره‌ها که به دستور رضاخان طراحی شده بود،

با استفاده از موقعیت گِرمیش صبحگاهی، ضاربان را

فریب داد. پاسخ او به پیام رضاخان که احوالش را جویا

شده بود، نشان‌دهنده روحیه مقاوم و هوشمندانه‌اش بود:

«به‌کوری چشم دشمنان، مدرس هنوز زنده است!»

مدرس در رفتارهای خود نیز، دقت بسیاری به خرج

می‌داد. او دو نوع امضا داشت و در شرایط حساس از

امضای متفاوت استفاده می‌کرد. همچنین، هنگامی

که ظل‌السلطان، حاکم مستبد اصفهان، مزدورانی را با

لباس روحانیت برای آسیب‌رساندن به او فرستاد، مدرس

با زیرکی متوجه نیت آنها شد و نه‌تنها آنها را به منزل خود

دعوت کرد؛ بلکه با بزرگواری آنها را تحت‌تأثیر قرار داد و از

دشمنانش جدا ساخت.

این ویژگی‌های شهید مدرس باید الگویی برای مسئولان

باشد تا آنها نیز بتوانند، علاوه بر زیرکی، تهدیدها را به

فرصت‌هایی سازنده تبدیل کنند.

۲. پرداختن به اصول و پرهیز از حواشی

یکی از آسیب‌های رایج نمایندگان، پرداختن بیش از حد

به حواشی و غفلت از مسائل اصلی و کلان کشور است.

نماینده آگاه باید افق‌های مهم را بشناسد، مسیرهای

صحیح را انتخاب کند و نیازهای واقعی جامعه را اولویت

قرار دهد؛ اما گاهی نزاع بر سر موضوعات کم‌اهمیت، به

هدررفت انرژی مجلس و نمایندگان می‌انجامد و از مسائل

اصلی غفلت می‌شود.

شهید مدرس نمونه‌ای از نماینده‌ای بود که همواره به

ریشه‌ها و اصول توجه داشت. به‌نقل از فرزندش، روزی یکی

از نمایندگان، به لباس ساده و یقه‌باز او در زمستان اعتراض

کرد و نگران سرماخوردگی او بود. مدرس با قاطعیت پاسخ

داد: «کاری به یقه‌باز من نداشته باشید. حواستانت به

دروازه‌های ایران باشد که باز نماند!» این پاسخ، بیان‌گر

تأکید او به اولویت‌ها و مسائل کلیدی کشور بود.

۳. جریان‌شناسی نیروهای داخلی و خارجی

ضعف جریان‌شناسی یکی از آسیب‌های مهم در میان

نمایندگان مجلس است. برخی نمایندگان توان تفکیک

جریان‌های حق و باطل را نداشتند و به‌دلیل عدم شناخت

آرایش سیاسی، دچار دوقطبی‌های کاذب می‌شوند.

درنتیجه، موضوع و دیدگاه‌های‌شان در بنگاه‌ها، با منافع

ملی و اسلامی نمی‌سازد. گاه در مواقع حساس سکوت

می‌کنند و زمانی که باید آرامش خود را حفظ کنند، با

جنجال‌آفرینی حاشیه‌سازی می‌کنند.

شهید مدرس با شناخت کامل از آرایش سیاسی مجلس

و روحیات مسئولان، قدرت جریان‌شناسی داشت و

با بصیرت می‌گفت: «برخی نمایندگان مانند شمشیر

مرصع‌اند که فقط به کار سلام شاهانه می‌آیند، نه میدان

جنگ؛ اما برخی دیگر مانند شمشیر تیزی هستند که

برای مقابله با دشمن کارآمدند.» مدرس با شناخت دقیق

عناصر وابسته به روس و انگلیس، به‌موقع در برابر آنان

می‌ایستاد و از رجال مستقل بهره می‌برد. این ویژگی‌ها او را

به متعهدی سیاستمدار و شخصیتی نافذ و قوی تبدیل

کرده بود.

۴. شجاعت و رشادت (پرهیز از تعارف و محافظه‌کاری)

شجاعت و رشادت، از مهم‌ترین ویژگی‌های یک نماینده

شایسته است؛ درحالی‌که ترس و محافظه‌کاری آفت

این جایگاه محسوب می‌شود. برخی نمایندگان به‌دلیل

ترس یا منفعت‌طلبی، از گفتن حقایق در زمان مناسب

خودداری کرده و تنها پس از پایان دوره نمایندگی، حقایق

را در خاطرات‌شان ثبت می‌کنند. در مقابل، شهید مدرس

همواره حقیقت را به‌موقع و با شجاعت فریاد می‌کرد.

او در نامه‌ای به احمدشاه نوشت: «خداوند دو چیز را

به من نداده است: «ترس» و «طمع». هرکس با مصالح

ملی و امور مذهبی همراه باشد، من هم با او هستم؛

وگرنه خیر.» در یکی از جلسات مجلس، وقتی گروهی به

تحریک رضاخان علیه او شعار می‌دادند، مدرس بی‌واهمه

فریاد زد: «زنده‌ها! رضاخان!» این واکنش

رضاخان را خشمگین کرد و او شخصاً به مدرس حمله

کرد و حتی جان او را به خطر انداخت. با این حال، شهید

مدرس هیچ‌گاه از بیان حقایق یا دفاع از حقوق ملت و

مصالح کشور هراس به دل راه نداد و در برابر اربابان قدرت

ایستادگی کرد.

۵. دانش دشمن‌شناسی

یکی دیگر از آسیب‌های نمایندگی مجلس، فقدان

«دانش دشمن‌شناسی» است. مجلس باید در برابر نفوذ

بیگانگان هوشیار باشد و از پذیرش قراردادهای استعماری

جلوگیری کند. شهید مدرس رحمه‌الله با بصیرت خاص

خود، دشمنان ایران و اهداف آنها را به‌خوبی می‌شناخت.

به‌عنوان مثال، در برابر قرارداد استعماری ۱۹۱۹ که قصد

داشت، تمام خاک ایران را به‌عنوان بخشی از قلمروی

تحت‌الحمایه انگلیس قرار دهد، شهید مدرس و آیت‌الله

شیخ حسین لنگرانیرحمه‌الله با تلاش‌های خود مانع از

اجرایی شدن آن شدند. مدرس می‌دانست که هرگونه

تساهل در برابر استعمار، می‌تواند به نفوذ گسترده و حتی

تصرف خاک ایران منجر شود. متأسفانه، خوش‌بینی به

غرب در ادوار گوناگون، باعث دوری از بصیرت شهید

مدرس در شناخت دشمنان واقعی ایران شده است.

۶. وراستگی و سلامت نفس

یکی از آفت‌های بزرگ برای نمایندگان مجلس،

مقام‌پرستی، رشوه‌ستانی و استفاده از موقعیت مجلس

برای رسیدن به مناصب دیگر است. در تاریخ معاصر

ایران، مواردی از این آسیب دیده می‌شود؛ مانند دکتر آرتور

میلیسپو که در کتابش به فساد مالی و رشوه‌گیری در مجلس

چهاردهم اشاره کرده است. او می‌گوید که نمایندگان

مجلس برای دریافت کالاهای اضافی مانند: لاستیک و

قند و شکر به‌طور مکرر رشوه می‌گرفتند. در مقابل، شهید

مدرس که نماینده مجلس شد، به‌طور کامل از چنین

فسادهایی دور بود. او در تهران خانه‌ای ساده انتخاب

کرد و زمانی که پیکی از طرف رضاخان ده‌هزار تومان به او پیشنهاد کرد، مدرس با قاطعیت پول را رد کرد و گفت که اگر این پول را برنداری، تا ریال آخر علیه رضاخان صرف می‌کنم. نفوذ کلام مدرس، از پاک‌دستی و استقلال رویه وی ریشه می‌گرفت.

۷. بیان شیوا و منطق آه‌نین

یکی از ویژگی‌های ضروری برای یک نماینده، بیان شیوا

و منطق قوی است که در شهید مدرس به‌وضوح دیده

می‌شود. او با روحیه حاضر‌جوابی و صراحت لُهیجه، در دفاع

از آرای خود بسیار مؤثر بود. یکی از مشکلات نمایندگان

امروزی، دفاع ضعیف از رأی حق است که نتیجه معکوس

می‌دهد. مدرس در سخنوری پرشور و استدلال محکم بود

و همیشه با بیانی روان و قوی، مطالب خود را مطرح می‌کرد.

برخی نمایندگان امروز ممکن است، از دانش و بصیرت

کافی برخوردار نباشند یا شجاعت نداشته باشند؛ ولی

مدرس همه این ویژگی‌ها را در خود داشت. به‌عنوان مثال،

زمانی که عبدالله مستوفی تلاش کرد، مدرس را از مخالفت

با رضاخان منصرف کند، مدرس با کلامی قوی و طنزآمیز،

راه را بر او بست و نشان داد که چگونه می‌توان با منطق و

شجاعت از حق دفاع کرد. امروز هم نمایندگان، باید با

منطق مستحکم و بیان شفاف، حقایق را بیان کنند و از

جوسازی‌ها ترسند.

۸. عزت نفس و ستیز با تحقیرشدگی

یکی از خصلت‌های برجسته شهید مدرس، عزت نفس

و مقابله با تحقیر بود. او به‌خوبی می‌دانست که دشمنان

برای شکست حریف، از تحقیر و ایجاد بحران هویت

استفاده می‌کنند. به‌همین دلیل، همواره تلاش می‌کرد،

استقلال خود را حفظ کرده و در برابر فشارها و ترندها

ایستادگی کند. مدرس با تدابیر خاصی همچون شکستن

هیبت و قدرت پوشالی زورمندان، عزت خود را حفظ

می‌کرد. به‌عنوان نمونه، زمانی که فرمان‌فرما به منزل ساده

مدرس می‌آمد، به او می‌گفت: «تا من این کوزه‌قلیان را

می‌شویم، تو هم این آتش‌گردان را بچرخان و آتش قلیان

را فراهم کن!» این روحیه عزت‌مندی باید الگویی باشد

برای برخی از نمایندگان امروز که در برابر مقامات داخلی

و خارجی، خود را می‌بازند.

۹. مقابله با استعمار و استثمار فرهنگی

شهید مدرس به‌شدت نگران تهاجم فرهنگی و تغییر

سبک زندگی در جامعه ایرانی بود. او انتقاداتی به اقدامات

فرهنگی پهلوی اول داشت؛ به‌ویژه یکسان‌سازی پوشش

و تقلید از غرب. طبق یکی از متونی که از مدرس برجای

مانده، ایشان پیش‌بینی می‌کند که جامعه ایران به‌ظاهر

مدرن تبدیل خواهد شد؛ اما از نظر فرهنگی و اجتماعی

دچار بحران خواهد شد. وی هشدار می‌دهد که جامعه

از عمق فرهنگی خود فاصله خواهد گرفت و با ورود

فرهنگ‌های غربی، نسل‌های آینده دچار انقطاع هویتی و

فساد اخلاقی خواهند شد. امروز، این نگرانی‌ها همچنان

مطرح است و باید دید نمایندگان امروز چه برنامه‌ای برای

تقویت فرهنگ ایرانی– اسلامی دارند؟

• تذکر:

متن کامل مقاله، مستندات و منابع آن در سایت هفته‌نامه «افق حوزه» بارگذاری می‌شود.

تدوین و دفاع شده است.

حجت‌الاسلام گرامی‌پور، انتشار نشریه

انقلاب اسلامی بر اساس مبانی فکری رهبر

معظم انقلاب و مقالات پژوهشی در این

رابطه و اجرای کلان‌برنامه آموزشی و پژوهشی

به‌عنوان مدرسه انقلاب اسلامی را مورد توجه

قرار داد و اظهار کرد: برای اجرای کلان‌برنامه

آموزشی، ساعت‌های مختلف برنامه‌ریزی

و سر فصل‌هایی تعیین شده؛ مانند: طرح

کلی اندیشه اسلامی و نقش رهبر انقلاب در

پیشرفت کشور لازم است.

وی در پایان گفت: مدیران مراکز فقهی،

می‌توانند طلاب و فضایی مستعد را به این

نوع برنامه‌ها، پایان‌نامه‌نویسی و مقاله‌نویسی

در موضوع اندیشه فکری رهبر معظم انقلاب

دعوت کنند.

اندیشه‌های امامین انقلاب در مراکز فقهی نشر داده شود

حوزه فراهم کنیم. این امر زمانی میسر می‌شود که مدیران مراکز، بیشتر به رشد معارفی و نشر اندیشه فکری توجه داشته باشند.

• پایان‌نامه‌نویسی در موضوع مبانی فکری رهبر معظم انقلاب

حجت‌الاسلام گرامی‌پور قائم‌مقام دفتر حفظ و نشر آثار رهبر معظم انقلاب در قم هم در این نشست، خواستار همکاری و حمایت

مدیران مدارس و مراکز فقهی و تخصصی حوزه از برنامه‌های آموزشی و پژوهشی این

دفتر شد و گفت: از دیگر مواردی که مدیران مراکز فقهی و تخصصی می‌توانند این دفتر

دفتر حفظ و نشر آثار رهبر معظم انقلاب در قم، در نشست هم‌اندیش